

Βυζαντινή Ιστορία, Β' Γυμνασίου: Ο Ιουστινιανός και το έργο του

Εκπαιδευτικός: Γ. Ασπράκη

Λίγες εισαγωγικές παρατηρήσεις

1. Το μάθημα αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί στο εργαστήριο υπολογιστών του σχολείου. Εκεί οι μαθητές θα μπορούν να αξιοποιήσουν τον ιστότοπο του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού (<http://www.ime.gr/chronos/08/gr/index.html>).
2. Οι πληροφορίες που υπάρχουν στα φύλλα εργασίας δεν καλύπτουν με πληρότητα τα θέματα που πραγματεύεται η ενότητα. Παρουσίαση του έργου του Ιουστινιανού που έχει συνθέσει η καθηγήτρια συμπληρώνει τις εργασίες των ομάδων. Η σχετική παρουσίαση βρίσκεται αναρτημένη στον ιστότοπο aspraki.weebly.com.
3. Η παρούσα πρόταση κάνει χρήση περιορισμένου αριθμού πηγών. Ανάλογα με το χρόνο που διαθέτει ο εκπαιδευτικός και το μαθησιακό επίπεδο της τάξης μπορεί οι πηγές να εμπλουτισθούν.

1η ομάδα: Ο Αυτοκράτορας Ιουστινιανός: ένα πορτρέτο

"Επί δύο συνεχόμενες μέρες παρέμεινε νηστικός, ενώ σηκωνόταν πάντα από τα βαθιά χαράματα και αγρυπνούσε για την πολιτεία και διαχειριζόταν με έργα και λόγια τα πολιτικά προβλήματα από το πρωί ως το μεσημέρι και όχι σπάνια ως τη νύχτα. Και ενώ πήγαινε βαθιά μεσάνυχτα να κοιμηθεί, σηκωνόταν αμέσως, σα να μην υπέφερε το κρεβάτι. Και όταν πήγαινε για φαγητό δεν έτρωγε ψωμί ούτε έπινε κρασί και απείχε από όλα τα άλλα φαγητά. Έτρωγε μόνο άγρια χόρτα, συντηρημένα για μεγάλο διάστημα μέσα στο αλάτι και το ξύδι, και το μοναδικό ποτό του ήταν το νερό".

Προκοπίου Καισαρέως, *Περί κτισμάτων*, Βιβλιοθήκη των Ελλήνων, Αθήνα 1996, κεφ. Α'. ζ', 8-10, 83-85 (μετάφραση Σ. Κοκκίνου-Μαντά).

Ο Ιουστινιανός γεννήθηκε το 482 και κυβέρνησε από το 527 έως το θάνατό του το 565. Το 518 έγινε *κόμης των δομέστικων* και πήρε τον τίτλο του *πατρικίου* ενώ το 521 ανέλαβε το αξίωμα του υπάτου, πράγμα που τον βοήθησε να αποκτήσει κύρος και δύναμη μέσα στους κύκλους της Πρωτεύουσας. Αργότερα έγινε ανώτατος αξιωματικός της αυτοκρατορικής φρουράς. Το 527 ανακηρύχθηκε συναυτοκράτορας και την ίδια χρονιά, με το θάνατο του Ιουστίνου, απέμεινε μονοκράτορας. Η φυσική αντοχή του και ο ολιγώρος ύπνος τού χάρισαν το χαρακτηρισμό του "ακοίμητου βασιλιά" στην επιγραφή του ναού των Αγίων Σέργιου και Βάκχου στην Κωνσταντινούπολη ή του "άρχοντος των δαιμόνων" σύμφωνα με τον ιστορικό Προκόπιο. Ήταν άνθρωπος δεσποτικός, διέθετε μεγάλη επιμονή, σύστημα και υπομονή για να πετύχει τους σκοπούς του. Υπήρξε επίσης ιδιαίτερα δραστήριος και εργατικός, με καλούς τρόπους, χωρίς να επιδίδεται σε ασυδοσίες, αλλά και αρκετά δύσπιστος.

Το πορτρέτο του αυτοκράτορα μας έχει σωθεί στον ψηφιδωτό διάκοσμο του Αγίου Βιταλίου στη Ραβέννα (Ιταλία) καθώς και σε νομίσματα της εποχής.

Στις 14 Νοεμβρίου του 565 ο Ιουστινιανός πέθανε.

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού. (<http://www.fhw.gr/chronos/08/gr/p/index.html>)

- Με βάση τις παραπάνω πηγές να συνθέσετε το πορτρέτο του αυτοκράτορα Ιουστινιανού.

2η ομάδα: Θρησκευτική πολιτική

"Απαγορεύουμε κάθε διδασκαλία από αυτούς που έχουν την ίδια "τρέλα" με τους ασεβείς Έλληνες [οι οπαδοί των πολυθεϊστικών θρησκειών], για να μην [...] εκπαιδεύουν τους άθλιους μαθητές τους [...] [ούτε να] διαφθείρουν τις ψυχές αυτών που δήθεν εκπαιδεύουν. Και αυτοί [οι δάσκαλοι] να μην παίρνουν δημόσιο μισθό ούτε να μπορούν να πουν τη γνώμη τους ελεύθερα [...]"

Ιουστινιάνειος Κώδικας, *Διάταγμα του Ιουστινιανού Α'*, έτος 529

"Γνωρίζουμε πως τίποτε δεν ευχαριστεί τον ελεήμονα Θεό περισσότερο από την ομόθυμη σύνεση όλων των χριστιανών στα θέματα της αληθινής και άσπιλης πίστης. "

Confessio rectae fidei, PG 99, 993C.

Από το: C. Mango, *Βυζάντιο, η αυτοκρατορία της νέας Ρώμης*, Αθήνα 1990, 127 (μετάφραση Δ. Τσουγκαράκης)

"Όσα λοιπόν νέα τεμένη ίδρυσε ο βασιλιάς Ιουστινιανός στην Κωνσταντινούπολη και τα προάστια της και όσα καταπονημένα από το χρόνο ανακαίνισε και όλα τα άλλα κτίσματα που έχουν γίνει στην περιοχή, στο προηγούμενο βιβλίο μου έχω αναφερθεί. Στο εξής έχω χρέος να προχωρήσω στα φρούρια με τα οποία ο βασιλιάς Ιουστινιανός οχύρωσε τα σύνορα της ρωμαϊκής γης."

Προκόπιος, *Περί κτισμάτων*.

"Κύριος στόχος της θρησκευτικής πολιτικής του Ιουστινιανού αποτέλεσε η επιβολή του ορθόδοξου δόγματος σε όλη την αυτοκρατορία. Η πολιτική αυτή βοήθωσε τον αυτοκράτορα, που αποσκοπούσε στην ανασύσταση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας...

Ο Ιουστινιανός καταδίκασε το 527 και 528 τις αιρέσεις και έλαβε αυστηρά μέτρα κατά των αιρετικών, ανάμεσα στα οποία ήταν και η διακοπή το 529 της λειτουργίας της φιλοσοφικής σχολής της Αθήνας. Στο πλαίσιο αυτό καταδίκασε και το Μονοφυσιτισμό....

Η θρησκευτική πολιτική του Ιουστινιανού όχι μόνο δε γεφύρωσε το χάσμα ανάμεσα σε ορθόδοξους και μονοφυσίτες, αλλά αντίθετα δημιούργησε μεγαλύτερες αντιθέσεις, οι συνέπειες των οποίων, κυρίως για την τύχη των ανατολικών μονοφυσιτικών επαρχιών, επρόκειτο να φανούν στο μέλλον. Ιδιαίτερος στόχος της θρησκευτικής πολιτικής του Ιουστινιανού ήταν και το ιεραποστολικό έργο του με την κήρυξη του Ευαγγελίου και την προσχώρηση στο Χριστιανισμό λαών της Αιγύπτου και της βορείου Αφρικής, καθώς και λαών γύρω από την Ερυθρά θάλασσα και νότια του Καυκάσου."

Πηγή: <http://www.ime.gr/chronos/08/gr/p/index.html>

- Ποια ήταν η πολιτική του Ιουστινιανού στον θρησκευτικό τομέα; Συνθέστε κείμενο με βάση τις παραπάνω πηγές.

3η ομάδα: Εσωτερική πολιτική: η στάση του απέναντι στους αγρότες

Ο Ιωάννης Χρυσόστομος περιγράφει την κατάσταση των γεωργών τον καιρό του Θεοδοσίου Α'

"...αν εξετάσει κανένας πώς φέρονται οι δυνατοί στους άθλιους και ταλαίπωρους γεωργούς, θα δει ότι είναι χειρότεροι από τους βαρβάρους. Γιατί σ' αυτούς που λιώνουν από την πείνα και καταπονούνται σ' όλη τους τη ζωή, επιβάλλουν ανυπόφορα τελέσματα και επίπονες αγγαρείες και τους φέρονται σαν να ήταν όνοι ή ημίονοι ή, πολύ περισσότερο, σαν άψυχα πράγματα. Και δεν τους αφήνουν να πάρουν ανάσα και τους ζητάνε τα μισθώματα, είτε είχανε καλή σοδειά, είτε όχι, χωρίς διόλου να τους συμπονούν".

Ομ. εις Ματθ. 61.3: PG 58.591.

Από το: Ι. Καραγιαννόπουλος, *Το Βυζαντινό Κράτος*, Θεσσαλονίκη 1996, 87.

"Και προστασίες παράνομες, που μαθαίνουμε ότι γίνονται στις επαρχίες μας, θα προσπαθήσεις με κάθε τρόπο να τις σταματήσεις, απαγορεύοντας σ' όλους να ζουν σε βάρος των άλλων και να κάνουν δικά τους αγροκτήματα που δεν τους ανήκουν [...] [και απαγορεύοντας] να δείχνουν τη δική τους δύναμη με σκοπό να εξαφανίσουν την κρατική δύναμη. Και ούτε να σ' απασχολεί ποια εξουσία διαθέτουν όσοι κάνουν αυτά."

Νεαρά του Ιουστινιανού Α', έτος 535

"Πληροφορηθήκαμε ότι στην επαρχία που κυβερνάς τόλμησαν κάποιοι να εκμεταλλευτούν την κακή σοδειά του σιταριού και να δανείσουν σε μερικούς ελάχιστο γέννημα [στάρι] και σε αντάλλαγμα να τους πάρουν όλη τη γη. Έτσι, άλλοι από τους γεωργούς [αναγκάστηκαν] να φύγουν, άλλοι χάθηκαν από την πείνα και έπεσε τόσο φοβερή καταστροφή, που δεν είναι μικρότερη από βαρβαρική επιδρομή. Διατάζουμε λοιπόν όλους εκείνους που δάνεισαν [...] καρπούς να πάρουν πίσω τώρα [την ίδια ποσότητα που έδωσαν] και να επιστρέψουν τα κτήματα στους γεωργούς. Και κανένας να μην τολμά, σε καμία περίπτωση, με πρόφαση ανάλογους δανεισμούς, είτε έγιναν με λόγο είτε με γραπτό συμβόλαιο, να κατέχει ξένη γη [...]. Και ο νόμος αυτός να ικανοποιεί όλους [...], γιατί εξυπηρετεί τους φτωχούς και δίνει μια λογική αποζημίωση στους δανειστές."

Νεαρά του Ιουστινιανού Α', έτος 535

- Ποιοι ήταν οι λεγόμενοι δυνατοί; Ποια είναι η συμπεριφορά τους προς τους «μη δυνατούς»;
- Σε ποιο πρόβλημα απαντούσαν τα συγκεκριμένα μέτρα του Ιουστινιανού; Με ποιο επίθετο θα χαρακτηρίζατε αυτό το πρόβλημα (δηλαδή σε ποια κατηγορία ανήκει);

4η ομάδα: Η εξωτερική πολιτική του Ιουστινιανού

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία τον 5ο αιώνα.

(http://ozoirosmathitistispemptis.blogspot.gr/2013/09/blog-post_6754.html)

- Παρατηρήστε τους δύο χάρτες: Ποιος πιστεύετε ότι ήταν ένας βασικός στόχος της εξωτερικής πολιτικής του Ιουστινιανού;
- Ποιους αντιπάλους είχε να αντιμετωπίσει προκειμένου να πετύχει αυτό το στόχο;
- Ποιες δυσκολίες πιστεύετε ότι θα αντιμετώπιζε ο Ιουστινιανός στο εγχείρημά του; Ποια τα πιθανά αποτελέσματα της εξωτερικής του πολιτικής;

Βοηθητικά στοιχεία για την επεξεργασία των χαρτών

- 533-534: σε ένα χρόνο καταλύει το Βανδαλικό Βασίλειο (Β. Αφρική)
- Στρέφεται στην Ιταλία → Βασίλειο Οστρογόθων → οι αγώνες κρατούν πολύ και είναι δύσκολοι (535-555)
- Στρέφεται στην Ισπανία → Βασίλειο Βησιγόθων → μόνο ένα μικρό μέρος της καταλαμβάνει (ΝΑ ακτή)
- Ανατολή: επικίνδυνη κατάσταση →
- Πέρσες έχουν καταλάβει μεγάλες περιοχές
- 562: συνθήκη ειρήνης ανάμεσα Βυζάντιο – Περσία: ισορροπούν για λίγο
- Δούναβης – Χερσόνησος Αίμου: χτίζει φρούρια, εξαγοράζει την ειρήνη με πολύ μεγάλα ποσά
- Ωστόσο δεν μπορεί να σταματήσει τους Σλάβους και άλλους λαούς → καταστροφικές εισβολές

5η ομάδα: Κωδικοποίηση του Δικαίου

"Ο Ιουστινιανός, επειδή βρήκε τους νόμους σκοτεινούς λόγω της ανεπίτρεπτης πληθώρας τους και σε εμφανή σύγχυση εξαιτίας των αντιφάσεων τους, τους απάλλαξε από την αταξία των απατηλών λέξεων. Παραμέρισε τις αποκλίσεις τους και τους έδωσε διαρκή ισχύ."

Προκόπιος, Κτίσματα Ι 1, εκδ. Ο. Veh, Μόναχο 1977, 18-19

"...Και δε γράψαμε το νόμο στην πατροπαράδοτη γλώσσα (λατινική) αλλά σ' αυτή την κοινή, την ελληνική, ώστε να γίνει γνωστός σε όλους, αφού θα μπορούν να τον καταλάβουν εύκολα..."

Απόσπασμα από τη Νεαρά VII, Ι, του Ιουστινιανού.

"Οι αποφάσεις του αυτοκράτορα είναι νόμος, αφού με το βασιλικό νόμο σχετικά με την κυριαρχική εξουσία του, ο δήμος [λαός] [...] του παρέδωσε όλες τις κυριαρχικές του εξουσίες. Σίγουρα λοιπόν κάθε δικαστική απόφαση ή διάταγμα του αυτοκράτορα ισοδυναμεί με νόμο. Αυτά όλα ονομάζονται "διατάξεις".

Πανδέκτης, απόσπασμα από νόμο του έτους 534

" Από την αρχή λοιπόν της βασιλείας του, ο Ιουστινιανός Α' προώθησε την ιδέα της απαραίτητης για τη σωστή απονομή της δικαιοσύνης κωδικοποίησης του δικαίου, καθώς ο "Θεοδοσιανός Κώδικας" θεωρούνταν ήδη ξεπερασμένος, και την υλοποίησή της από ικανούς νομομαθείς. Στις 13 Φεβρουαρίου 528 συγκρότησε δεκαμελή επιτροπή νομομαθών με σκοπό τη σύνταξη νέας νομοθετικής συλλογής που θα παρέλειπε απαρχαιωμένες διατάξεις, θα συγχώνευε παρόμοιους νόμους και θα προσάρμοζε το δίκαιο στις ανάγκες της εποχής. Η επιτροπή εργάστηκε με ιδιαίτερο ζήλο και στις 7 Απριλίου 529 δημοσιεύτηκε ο λεγόμενος "Ιουστινιάνειος Κώδικας", που σήμερα σώζεται στην αναθεωρημένη του έκδοση, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 16 Νοεμβρίου 534.

Νομομαθής και ανώτατος αξιωματούχος της βυζαντινής αυλής, ο **Τριβωνιανός** αποτέλεσε την ψυχή της νομοθετικής προσπάθειας του Ιουστινιανού Α' (527-565). Γεννήθηκε πιθανόν στη Σίδα της Παμφυλίας πριν το 500. Αρχικά άσκησε το επάγγελμα του δικηγόρου, σιγά σιγά όμως διείσδυσε στο περιβάλλον του αυτοκράτορα Ιουστινιανού Α' και έλαβε τα αξιώματα του *magister officiorum*, του *υπάτου* και του *quaestor sacri palatii*. Πήρε μέρος σε όλα τα κωδικοποιητικά εγχειρήματα της εποχής ("Ιουστινιάνειο Κώδικα", "Πανδέκτη", "Εισηγήσεις"), η οργάνωση και σύνταξη των οποίων πραγματοποιήθηκαν χάρις στην εργατικότητα και μεθοδικότητα που τον χαρακτήριζαν. (Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, <http://www.fhw.gr/chronos>)

- Ποιο το νομοθετικό έργο του Ιουστινιανού;
- Για ποιους λόγους προχώρησε στο έργο αυτό;

6η ομάδα: Για την Αγία Σοφία

Μεταβείτε στη διεύθυνση http://www.360tr.com/34_istanbul/ayasofya/english/# για να περιηγηθείτε εικονικά στην Αγία Σοφία.

"Ο **Βυζαντινός Ναός της Ύπατης Σοφίας του Ένσαρκου Λόγου του Θεού**, περισσότερο γνωστή ως *Αγία Σοφία* ή *Αγιά-Σοφιά*, (τουρκικά *Ayasofya*, λατινικά *Sancta Sophia* ή *Sancta Sapiencia*), γνωστός και ως *Ναός της Αγίας του Θεού Σοφίας* ή απλά *Η Μεγάλη Εκκλησία*, ήταν από το 360 μέχρι το 1453 ορθόδοξος καθεδρικός ναός της Κωνσταντινούπολης, με εξαίρεση την περίοδο 1204 - 1261 κατά την οποία ήταν ρωμαιοκαθολικός ναός, ενώ μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης μετατράπηκε σε τέμενος, μέχρι το 1934 και αποτελεί σήμερα μουσειακό χώρο (τουρκικά *Ayasofya Müzesi*).

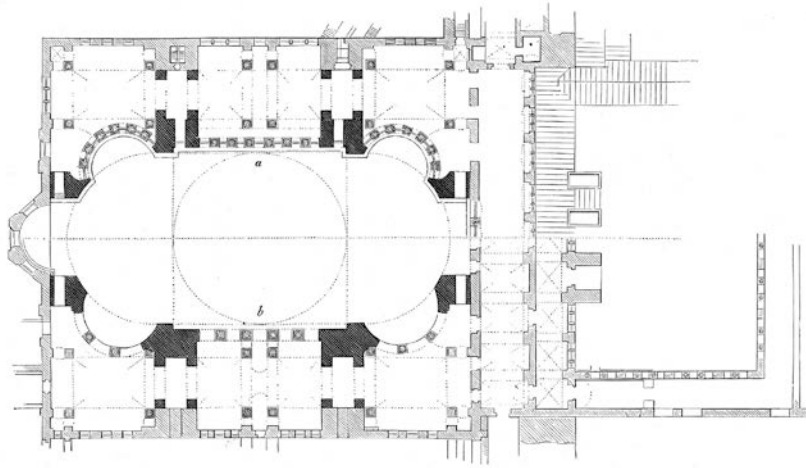
Ανήκει στις κορυφαίες δημιουργίες της βυζαντινής ναοδομίας, πρωτοποριακού σχεδιασμού, και υπήρξε σύμβολο της πόλης, τόσο κατά τη βυζαντινή όσο και κατά την οθωμανική περίοδο. Το παρόν κτίσμα ανεγέρθηκε τον 6ο αιώνα, επί βασιλείας του Ιουστινιανού Α΄, από τους μηχανικούς Ανθέμιο από τις Τράλλεις (σημ. Αϊδίνιο) και Ισίδωρο από τη Μίλητο. Στο ίδιο σημείο, επί του πρώτου λόφου της Κωνσταντινούπολης και σε κοντινή απόσταση από το Μέγα Παλάτιον και τον Ιππόδρομο της πόλης, είχαν χτιστεί παλαιότερα δύο ακόμα ναοί που καταστράφηκαν από πυρκαγιά.

Το οικοδόμημα ακολουθεί τον αρχιτεκτονικό ρυθμό της τρουλαίας βασιλικής και συνδυάζει στοιχεία της πρώιμης βυζαντινής ναοδομίας, σε πολύ μεγάλη κλίμακα. Αρχιτεκτονικές επιρροές της Αγίας Σοφίας εντοπίζονται σε αρκετούς μεταγενέστερους ορθόδοξους ναούς αλλά και σε οθωμανικά τζαμιά, όπως στο τέμενος του Σουλεϊμάν και στο Σουλταναχμέτ τζαμί. Εκτός από τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό της, η Αγία Σοφία ξεχωρίζει επίσης για τον πλούσιο εσωτερικό διάκοσμό της, που ωστόσο υπέστη σοβαρές καταστροφές κυρίως από τις βαρβαρότητες των Τούρκων κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής κυριαρχίας."

Wikipedia.

"Έτσι ο ναός έχει γίνει ένα θέαμα εξάισιας ομορφιάς, που συνεπαίρνει αυτούς που το βλέπουν, αλλά και σε αυτούς που το γνωρίζουν μόνο από τη φήμη του είναι απίστευτο. Πρώτον, ανυψώνεται σε ένα ύψος που φτάνει τον ουρανό, και υψώνεται ψηλά και κοιτά κάτω την υπόλοιπη πόλη.... [Ο ναός] διακρίνεται για την απερίγραπτη ομορφιά του, ξεχωρίζοντας τόσο για το μέγεθός του, όσο και για την αρμονία των διαστάσεών του, καθώς κανένα μέρος του δεν είναι ούτε υπερβολικό ούτε υπολείπεται σε τίποτα. Είναι δηλαδή περισσότερο θαυμαστό από τα συνηθισμένα κτίρια, και πολύ περισσότερο κομψό από αυτά που δεν έχουν τόσο σωστές αναλογίες. Ο ναός είναι μοναδικά ηλιόλουστος και γεμάτος φως. Θα μπορούσες να πεις ότι το μέρος αυτό δεν φωτίζεται από τον ήλιο, αλλά ότι οι ακτίνες φωτός παράγονται εντός του, τέτοια αφθονία φωτός κατακλύζει τον ναό."

Προκόπιος, Περί κτισμάτων.

- Πώς έχει χρησιμοποιηθεί η Αγία Σοφία (ως κτίριο) στο πέρασμα των αιώνων;
- Περιγράψτε το χώρο γενικά.
- Περιγράψτε τι σας έκανε περισσότερη εντύπωση.
- Νομίζετε ότι ο θαυμασμός που εξέφραζαν οι σύγχρονοι του Ιουστινιανού για αυτή την εκκλησία είναι δικαιολογημένος;